

WATAK DAN PERANAN WANITA DALAM *SULALATUS SALATIN*

SITI KHARIAH MOHD ZUBIR & KAMARULZAMAN IBRAHIM
Fakulti Bahasa dan Komunikasi
Univeristi Pendidikan Sultan Idris

PENGENALAN

Teks *Sulalatus Salatin* merupakan hasil daripada karya pendokumentasian A. Samad Ahmad yang banyak mengumpul bahan daripada catatan-catatan lama dan dianalisis serta dikaji lalu dijadikan sebagai satu teks yang lengkap. Menurut sejarah, buku ini sebenarnya hasil susunan Tun Muhammad bin Tun Ahmad atau nama timang-timangnya iaitu Tun Seri Lanang.

Menurut Yusof Iskandar dan Abdul Rahman Keah (1978:137), Tun Seri Lanang telah menyusun semula *Sulalatus Salatin* pada tahun 1612M. Hal ini bermakna peristiwa sejarah mengenai jurai keturunan raja-raja Melaka melengkap masa hampir 101 tahun selepas Portugis menduduki Melaka, iaitu pada tahun 1511. Teks asal *Sulalatus Salatin* dipercayai berasal daripada sebuah hikayat Melayu yang datang dari Goa, India. Naskhah asal tersebut mungkin sebahagian sahaja dan telah ditokok tambah serta ditulis semula oleh seorang pengarang melayu Melaka yang hidup sezaman dengan Sultan Mahmud Syah (1488-1511). Tun Seri Lanang mencatat dalam mukadimah *Sulalatus Salatin* sebagai:

"Hamba dengar ada hikayat Melayu dibawa oleh orang dari Goa; barang kita perbaiki kiranya dengan istiadatnya, supaya diketahui oleh anak cucu kita yang terkemudian daripada kita, dan boleh diingatkan oleh segala mereka itu. Dan adalah beroleh faedah ia daripadanya".

(Sulalatus Salatin, xxi-xxii)

Kedudukan *Sulalatus Salatin* dalam perpustakaan Melayu boleh disamakan dengan *Kitab Tawarikh* oleh Sze Ma Chein di Tiongkok kuno, atau *Kitab Sejarah* oleh Herodotus yang ditulis dalam bahasa Greek (480-425 B.C). Maka *Sulalatus Salatin* ini telah dianggap sebagai sebuah kitab Melayu yang harus dikaji dan ditatap oleh setiap pelajar atau individu-individu yang berminat dalam pengajian Melayu, baik yang mengkaji bahasa atau sejarah Melayu. *Sulalatus Salatin* bukan sahaja sebuah karangan lama yang terkenal, malah paling laris dan banyak edisinya dalam sejarah perpustakaan Melayu. Selain daripada paragraf-paragraf dipetik untuk dijadikan pengajaran dan pembelajaran dalam sesetengah buku teks, *Sulalatus Salatin* ini merupakan satu-satunya buku yang digunakan oleh penyusun-penyusun sejarah. Ketika menyusun Sejarah Melayu, kebanyakan kesan-kesan dan peristiwa dipetik berdasarkan teks ini.

Teks *Sulalatus Salatin* ini banyak memperkatakan kisah-kisah dan permulaan asal usul keturunan masyarakat Melayu umumnya. Walaupun begitu, ianya turut menceritakan pelbagai kisah atau peristiwa yang sangat menarik berkaitan dengan peranan dan kedudukan wanita yang digambarkan serta dilukiskan sebagai watak penting dalam hal-hal pentadbiran, ekonomi, sosial dan sebagainya.

Di samping itu, teks *Sulalatus Salatin* memaparkan segelintir watak wanita yang memiliki daya ketahanan dalam menangani setiap permasalahan yang timbul serta sering berpegang kepada prinsip mendaulatkan bangsa telah memperkukuhkan institusi masyarakat berbangsa Melayu. Golongan wanita pada dasarnya bersikap kritis terhadap dirinya sendiri dan bersedia mengenyepikan perkara-perkara yang bercorak peribadi. Kaum wanita boleh wujud sebagai kaum yang berdaulat, merdeka dan mempunyai keyakinan diri dalam menongkah arus masa dan dapat bersaing dengan kaum lelaki. Prinsip-prinsip keadilan, kesaksamaan dan ketajaman akal fikiran adalah sebahagian daripada komuniti ini yang kadangkala prinsip-prinsip ini tidak tercapai kerana bersaing dengan kaum lelaki yang lebih kuat dan lebih berkuasa daripadanya. Prinsip-prinsip tersebut diperkayakan dengan ketaatan, kesetiaan, pengorbanan, yang menjadi arus utama dalam dinamika perkembangan ketamadunan kaum wanita pada era tersebut. Ini merupakan cerminan terhadap jati diri kaum wanita yang sepatutnya ada kesinambungan menempuh arus globalisasi masa kini.

Sekiranya diteliti pengkisahan dalam *Sulalatus Salatin* tentang kaum wanita serta adat resam yang melibatkan mereka, ternyata pengarang teks dipengaruhi oleh andaian, tanggapan dan nilai tentang sifat wanita serta hubungan gender yang dipegang bersama oleh orang Melayu yang belum mengalami proses modenisasi. Oleh itu, *Sulalatus Salatin* dianggap menjadi satu sumber tradisional Melayu boleh dijadikan asas untuk memahami

ideologi gender Melayu amnya dan faktor-faktor sosio-biologi yang menentukan kewanitaan seseorang pada zaman dahulu.

KONSEP WATAK

Watak ialah perangai, sifat dan tabiat atau tokoh di dalam cerita (Mat Noor Hussin et.al. 2000:457). Watak juga dikatakan sebagai sifat batin manusia yang mempengaruhi segenap fikiran dan perbuatan. Sementara itu Shamsuddin Othman et.al. (2006:110-114) pula, berpendapat bahawa watak ialah pelaku atau tokoh-tokoh rekaan yang menggerakkan sesebuah cerita. Watak dalam cerita boleh terdiri daripada manusia, binatang atau benda.

Watak yang dikemukakan di dalam al-Quran bukan sahaja manusia seperti nabi-nabi Allah, tokoh-tokoh agama, tetapi juga termasuk binatang seperti semut dan burung dalam kisah nabi Sulaiman seperti yang tersebut di dalam surah al-Nahl, yang mengisahkan bahawa nabi Sulaiman memahami percakapan semut dan bagaimana burung-burung hudnya menjadi mata-mata gelap, untuk menyampaikan maklumat tentang kerajaan Ratu Balqis di negara Yaman kepada nabi Sulaiman (Ismail Ahmad, 1990:19). Watak-watak yang telah dipaparkan di dalam cerita ini, ialah watak manusia dan binatang (Abdullah Ishak et.al. 1991:2), watak ialah pelaku yang menggerakkan perkembangan plot dalam sesebuah cerpen. Selalunya watak-watak yang dikemukakan dalam cerpen ialah manusia. Walaubagaimanapun terdapat juga watak yang bukan manusia.

Pendapat ini turut disokong oleh Mana Sikana (1998:5), watak ialah orang atau pelaku-pelaku yang menggerakkan plot dan mengembangkan tema. Ia juga disebut dengan perkataan tokoh. Wataklah yang beraksi, bercakap, bertindak, berfikir, berkonflik dan melonjakkan isi yang hendak disampaikan oleh si penulisnya. Beliau juga mendefinisikan watak ialah aspek pengkaryaan yang menjadi pusat penceritaan dan cerita timbul di sekitar dirinya dan plot berkembang berdasarkan gerakan.

Zaidatul Azma Zainon Hamzah (2004:14) pula mendefinisikan watak ialah pelaku atau pemegang peranan dalam cereka, manakala perwatakan ialah gambaran sikap watak, ciri atau sifat yang ada pada setiap watak. Jenis watak yang terdapat dalam cereka ialah watak utama, watak sampingan, watak protagonis dan watak antagonis.

KONSEP PERANAN

Zenden dalam Faridah Ibrahim (1995:27) mendefinisikan peranan sebagai apa yang sebenarnya dilakukan oleh individu dalam sesuatu jawatan. Dalam laman web

<http://dspace.widayatama.ac.ip> menyatakan peranan merupakan aspek dinamis kedudukan (status). Apabila seseorang melaksanakan hak dan kewajiban sesuai dengan kedudukannya, maka ia menjalankan suatu peranan. Menurut Mitchell dalam Fauziah Kartini Hassan Basri & Faridah Ibrahim (1999:2) menyatakan peranan menonjolkan bagaimana seseorang individu yang menjawat sesuatu jawatan dalam organisasi bertingkah laku. Perlakuaannya merangkumi apa yang perlu dilakukannya dan bagaimana melakukannya.

Merujuk kepada perkataan 'peranan' ini, ianya membawa penafsiran yang pelbagai, tetapi penafsiran ini memfokuskan kepada pengertian yang sama. Dalam *Kamus Dewan Edisi Keempat* (2005:1178), 'peranan' memberi maksud pemain peranan, memainkan atau memegang sesuatu peranan.

Menurut Drs. Peter Salim; M.A (2000:1277) perkataan 'peranan' ialah "*He is playing a very important role, he has to pretend to be mad.*"

Terdapat beberapa definisi 'peranan' yang terdapat dalam *The International Thesaurus Of Quotations, Revised And Updated* yang disusun Eugene Ehrlich and Marshall De Brusl. Peranan bermaksud "*play out the game, act well your part, and if the goods have blundered, we will not.*" Peranan juga bermaksud "*we accept every person in the word as that for which he give himself out, only he must give himself out for something. We can put up with unpleasant more easily than we can endure the insignificant.*" Ivor H. Evans (1981:15) melalui *The Picture Of Dorian Gray* pula, 'peranan' didefinisikan sebagai "*perhaps one never seems so much at one's ease as when one has to play a part.*"

Oleh itu, dapatlah disimpulkan bahawa perkataan 'peranan' ini membawa penjelasan makna yang pelbagai. Tetapi jika digabungkan kesemua pendapat mengenai makna 'peranan' itu dapatlah diketahui bahawa 'peranan' adalah sesuatu yang memainkan peranan dalam sesuatu perkara.

PENDEKATAN FEMINISME

Pendekatan feminisme dipilih bagi menggarapkan kedudukan wanita dalam novel. Pendekatan ini merupakan perkembangan yang boleh dikira mutakhir dalam sejarah perkembangan kritikan sastera. Konsep dan dasar pendekatan ini ialah feminis, female dan feminine. Toril Moi (1987: 84) menyatakan bahawa lewat dekad ini, para feminis menggunakan konsep ini bagi merujuk kepada beberapa perkara. Seterusnya Toril Moi menyatakan bahawa isu-isu politik serta teoritis adalah berkaitan dengan perkembangan mutakhir feminisme. Ia hanya boleh difahami sekiranya ketiga-tiga konsep asas itu dapat

dibezakan dengan jelas. Feminisme diertikan sebagai merujuk kepada isu dan kedudukan politik, femaleness (wanita) diertikan merujuk aspek fizikal atau biologi yang diingini oleh kebudayaan. Manakala feminis merupakan label-label politik bagi mendukung sesuatu pergerakan wanita yang muncul pada tahun 1960-an. Kritikan feminis pula membawa maksud sejenis wacana politik yang khusus dan tersendiri yang bertujuan untuk menentang kekuasaan melampau patriaki dan seksisme. Feminisme lahir kerana dipengaruhi patriaki. Kritikan feminis dicirikan oleh aktiviti politik dalam menentang patriak dan seksisme.

Menurut Rosnah Baharudin (2005: 382) dalam kertas kerjanya yang bertajuk "Alam Wanita dalam *Rimba Harapan* Karya Keris Mas" menyatakan bahawa dasar pemikiran penelitian sastera berperspektif feminis adalah upaya pemahaman kedudukan dan peranan dalam sesebuah karya. Meneliti watak wanita dalam karya sastera agak menyeluruh jika penelitiannya dilakukan dengan metode ilmiah.

Toril Moi (1986: 75) menyatakan bahawa Elaine Showalter merupakan salah seorang tokoh kritikan feminis yang terpenting di Amerika Syarikat. Showalter membahagikan kritikan kepada wacana dan perspektif feminisme kepada dua bahagian. Pertama, *feminist critique*, iaitu menumpukan perhatian kepada wanita sebagai pembaca serta pengguna karya yang dihasilkan oleh kaum lelaki. Pengkritik yang mengamalkan *feminist critique* cuba mendedahkan andaian yang berdasarkan ideologi dalam fenomena sastera. *Feminist critique* juga mengkaji bagaimana citra wanita dalam kesusasteraan kerap kali menonjolkan yang stereotaip tentang wanita dan sedikit pun tidak mencerminkan kerumitan jiwa wanita tetapi lebih mendedahkan projeksi atau mekanisme bela diri kaum lelaki.

Kedua, *Gynocritics*, iaitu istilah yang telah dipinjam daripada pengkritik Perancis. Bahagian ini memberikan perhatian kepada wanita sebagai penulis, iaitu wanita sebagai penghasilan maksud tekstual. Ia mengalih perhatian kepada sejarah, tema, genre, struktur dan karya yang ditulis oleh kaum wanita. Isu yang dikaji melibatkan perikodinamik dalam gaya cipta wanita, linguistik dan masalah membina suatu bahasa wanita. *Gynocritics* juga melihat sebahagian bagi membebaskan diri daripada ikatan teori yang selama ini merupakan batu asas sistem penandaan kaum lelaki. Ia juga cuba melihat ke dalam imaginasi dan daya cipta wanita yang mampu membuahkan bentuk eksperimen. Untuk kertas kerja ini pendekatan yang pertama, sesuai digunakan untuk menganalisis gambaran wanita. Pendekatan *feminis critique* amat sesuai digunakan dalam kajian ini kerana pengkaryanya lelaki dan pembaca serta pengkajinya adalah wanita.

ANALISIS WATAK DAN PERANAN WANITA DALAM SULALATUS SALATIN

Watak dan peranan wanita dalam teks *Sulalatus Salatin* ini akan lebih menarik dengan mengimbuai kedudukan wanita dalam sesebuah masyarakat tradisional, khususnya dalam masyarakat Melayu. Kehidupan wanita dalam masyarakat tradisional ini merupakan kelompok yang tertutup, contohnya watak-watak yang terdiri daripada puteri-puteri raja.

PUTERI SYAHRUL-BARIYAH

Puteri Syahrul-Bariyah merupakan anak kepada Raja Kida Hindi yang memerintah di Negeri Hindi. Setelah Negeri Hindi serta Raja Kida Hindi ditawan oleh Raja Iskandar, Raja Iskandar telah mengislamkan Raja Kida Hindi dan rakyatnya. Raja Kida Hindi berhajat mengahwinkan puterinya dengan Raja Iskandar. Setelah muafakat dengan Perdana Menteri, persetujuan dicapai. Perdana Menteri ditugaskan berjumpa Nabi Khidir sebagai orang tengah menyampaikan hajat Raja Kida Hindi kepada Raja Iskandar. Baginda bersedia mengahwini Puteri Syahrul-Bariyah. Pernikahan Raja Iskandar dengan Puteri Syahrul-Bariyah disempurnakan oleh Nabi Khidir. Mas kahwinnya sebanyak 300 ribu dinar emas.

"Bahawa sudahlah hamba kahwinkan anak Raja Kida Hindi yang bernama Puteri Syahrul-Bariyah dengan Raja Iskandar. Adapun isi kahwinnya tiga ratus ribu dinar emas, redakan tuan hamba?" maka sahut Raja Iskandar, "Redalah hamda."

(Sulalatus Salatin, halaman 6)

MENYAMBUNG ZURIAT RAJA ISKANDAR

Puteri Syahrul-Bariyah telah menyambung keturunan Raja Iskandar hasil perkahwinannya dengan Raja Iskandar. Hasil perkahwinannya dengan Raja Iskandar telah dikurniakan seorang putera yang bernama Raja Aristun Syah. Seterusnya Raja Aristun Syah telah menyambung lagi keturunan Raja Iskandar Syah. Pengkaji mendapati bahawa wanita hanya mempunyai peranan seks kepada lelaki dan seterusnya melahirkan zuriat lelaki tersebut. Hal ini kerana menurut pendapat Sohaimi Abdul Aziz (2003:35) bahawa imej wanita hanyalah imej patriarkal iaitu pembawaan, peranan seks dan status seseorang wanita. Khadijah Muhammad (1969:32) juga membincangkan tentang hal ini bahawa wanita hidup dekat dengan rumah tangga. Sebelum kahwin mereka taat kepada ibu bapa, menolong memasak, berkemas, dan menjaga rumah tangga. Setelah dewasa dan

berumah tangga mereka menjadi isteri dan ibu yang baik, dan di samping menjaga anak-anak dan suami juga menolong kerja di sawah dan di ladang. Dalam kajian ini konsep femileness yang terdapat dalam teori feminisme jelas kelihatan dalam teks *Sulalatus Salatin*. Contohnya seperti yang dipaparkan di bawah.

Hatta berapa lamanya Raja Aristun Syah pun besarlah, terlalu baik rupanya, seperti rupa ayahandanya baginda, Raja Iskandar Zul-Karnain. Maka oleh Raja Kida Hindi dipinangkannya anak raja Turkistan. Maka Raja Aristun Syah beranak seorang lelaki, maka dinamainya Raja

(Sulalatus Salatin, halaman 8)

RADEN RATNA CENDERA PURI

Raden Ratna Cendera Puri merupakan anak kepada Demang Lebar Daun. Beliau mempunyai rupa paras yang cantik yang tiada tolok bandingnya pada zaman itu. Atas permintaan Seri Teri Buana, Raden Ratna Cendera Puri telah dikahwinkan dengan Seri Teri Buana setelah berlaku satu perjanjian di antara Seri Teri Buana dengan Demang Lebar Daun.

Hatta maka terdengarlah kepada Seri Teri Buana akan baik paras anak Demang Lebar Daun; pada zaman itu seorang pun tiada sebagainya yang di bawah angin ini. Maka baginda pun berahilah akan anak Demang Lebar Daun itu. Hendak dipinta oleh baginda, kalau-kalau tidak diberi oleh Demang Lebar Daun...

(Sulalatus Salatin, halaman 26)

BERLAKUNYA PERJANJIAN ANTARA RAJA DENGAN RAKYAT BIASA

Sebelum perkahwinan dengan Raden Ratna Cendera Puri, Seri Teri Buana telah pun berkahwin dengan ramai gadis. Namun, setelah beradu keesokan harinya, didapati wanita itu menjadi kedal iaitu sejenis penyakit kulit yang meninggalkan kesan bertelau-telau pada kulit. Permintaan Seri Teri Buana untuk mengahwinkan Raden Ratna Cendera Puri, namun sebelum perkahwinan dilangsungkan, Demang Lebar Daun memohon untuk membuat satu perjanjian dengan Seri Teri Buana. Demang Lebar Daun mengambil langkah bijak dengan membuat satu perjanjian. Antara syarat perjanjian tersebut, jika Raden Ratna Cendera Puri dijangkiti penyakit kulit setelah beradu dengan Seri Teri Buana, maka Seri Teri Buana jangan menyisihkannya. Demang Lebar Daun merupakan rakyat biasa yang

telah membuat perjanjian dengan raja yang memerintah. Hal ini kerana sebelum ini tidak pernah rakyat biasa yang membuat perjanjian dengan raja. Pengkaji mendapati bahawa golongan wanita menderita, sedangkan mereka juga memerlukan ruang untuk bergerak bebas dalam masyarakat serta turut menyumbang kepada perkembangan negara. Oleh itu, Zalila Sharif (2003:5) telah melihat wanita sebagai golongan manusia yang tertekan dan dizalimi oleh institusi sosial terutamanya lelaki. Dengan itu, Zalila Sharif memperjuangkan hak dan martabat serta memperkasakan wanita untuk hidup bebas dan bahagia. Hal ini disokong dengan pendapat tokoh iaitu Mitchel yang menyokong kuat hak asasi dan emansipasi wanita, pembebasan dan hak persamaan wanita.

"...Jikalau anak patik telah terambil ke bawah duli, jikalau ia kena penyakit seperti patik-patik yang lain..., janganlah tuanku keluarkan dari bawah istana tuanku. Biarlah ia menjadi gembala dapur Yang Maha Mulia, dan menyapu sampah di bawah peraduan duli tuanku..."

(Sulalatus Salatin, halaman 25)

PUTERI REKAN

Puteri Rekan merupakan anak kepada Raja Rekan. Beliau merupakan isteri kedua kepada Sultan Muhammad Syah yang memerintah negeri Melaka. Beliau sangat disayangi oleh Sultan Muhammad Syah berbanding dengan madunya iaitu Tun Ratna Wati. Hasil perkahwinannya dengan Sultan Muhammad Syah, telah mendapat seorang zuriat iaitu Raja Ibrahim.

...kemudian baginda beristeri akan anak raja Rekan, beranak pula seorang lelaki bernama Raja Ibrahim, maka dialah dirajakan baginda menurutkan kehendak Raja Perempuan; akan tetapi Sultan Muhammad Syah kasih juga akan anakanda baginda Raja Kassim, daripada malu baginda akan Raja Perempuan diturutkan bagindalah kehendaknya; maka barang laku Raja Ibrahim itu dibenarkan oleh baginda...

(Sulalatus Salatin, halaman 82)

MENGGANTIKAN PEMERINTAHAN SULTAN MUHAMMAD SYAH

Setelah Sultan Muhammad Syah mangkat, Raja Ibrahim iaitu anaknya telah ditabalkan sebagai Sultan Melaka, bergelar Sultan Abu Syahid. Oleh kerana Raja Ibrahim masih kecil dan setiap hari ia asyik bermain dengan budak-budak, maka yang memangku sultan ialah Raja Rekan iaitu sepupu kepada Puteri Rekan yang telah memegang tampuk

pemerintahan negeri Melaka. Pemerintahan Melaka telah berada di bawah pemerintahan kuasa Raja Rekan. Pengkaji mendapati bahawa wanita boleh memegang peranan yang mampu dimainkan oleh golongan lelaki jika diberikan peluang dan diberi persamaan hak di antara lelaki dan wanita. Pernyataan ini disokong kuat oleh Zalila Sharif (2003:12) yang berpendapat bahawa feminisme ialah aliran yang menyokong kuat hak asasi dan emansipasi wanita, pembebasan dan hak persamaan wanita. Wanita juga memerlukan ruang untuk bergerak bebas dalam masyarakat terutamanya dalam lingkungan lelaki. Oleh itu, dapatlah disimpulkan bahawa feminis sebagai golongan yang meletakkan wanita sebagai tumpuan utama dan mempunyai kedudukan yang tinggi dalam persepsi, kajian dan iltizamnya.

Maka Raja Rekanlah memangku Sultan Syahid memerintahkan negeri Melaka. Maka negeri Melaka seperti terhukum oleh Raja Rekan. Akan Raja Kasim dinyahkan oleh Raja Rekan. Maka baginda diam pada si pengail, sentiasa mengail ke laut. Adapun Raja Rekan seolah-olah ialah kerajaan dalam negeri Melaka, kerana bonda Sultan Abu Syahid itu sepupunya, menjadi kuatlah ia.

(Sulalatus Salatin, halaman 84)

PUTERI RADEN GALUH CENDERA KIRANA

Puteri Raden Galuh Cendera Kirana merupakan anak kepada Betara Majapahit dan Awi Kesuma. Puteri Raden Galuh Cendera Kirana mempunyai rupa paras yang sangat cantik dan wanita-wanita lain tidak dapat menandinginya di Majapahit pada masa itu. Kemasyhuran kecantikan beliau menyebabkan beberapa anak raja negeri lain datang hendak menyuntingnya, tetapi ditolak oleh Betara Majapahit.

Berapa lamanya maka Betara Majapahit pun beranak dengan puteri Awi Kesuma seorang perempuan, terlalu baik parasnya bernama Raden Galuh Cendera Kirana. Termasyhurlah pada segala negeri peri baik paras puteri ratu Majapahit itu, maka beberapa raja-raja hendak datang meminang, tetapi tiada diterima oleh Betara Majapahit

(Sulalatus Salatin, halaman 118)

MENGERATKAN HUBUNGAN MELAKA-MAJAPAHIT

Perkahwinan di antara Raden Galuh Cendera Kirana dengan Sultan Melaka iaitu Sultan Mansur Syah, telah mengeratkan hubungan di antara Melaka dengan Majapahit. Ini kerana setelah Sultan Mansur Syah menjadi menantu Betara Majapahit. Baginda telah

menitahkan Tun Bijaya Sura supaya memohon daripada Betara Majapahit agar Inderagiri dan Siantan diletakkan di bawah kuasa pemerintahan Melaka. Permintaan Tun Bijaya Sura terpaksa ditunaikan kerana Betara Majapahit tidak mahu hubungan di antara Melaka-Majapahit renggang. Oleh itu, kesan daripada hubungan di antara Melaka-Majapahit bukan sahaja dapat merapatkan hubungan kedua-dua buah negara hasil daripada hubungan perkahwinan tetapi juga Melaka telah mendapat dua buah negeri sebagai tanah jajahan takluk. Pengkaji mendapati bahawa wanita sebenarnya sebagai tumpuan utama dan mempunyai kedudukan yang tinggi pada kedudukannya kerana boleh mengeratkan dua buah negara yang mempunyai kuasa yang besar pada masa itu. Selain itu, pengkaji juga mendapati bahawa kebanyakan wanita yang ditonjolkan dalam teks *Sulalatus Salatin* kehidupannya ditentukan oleh lelaki. Watak-watak wanita hasil karyanya dibentuk oleh ideologi pengarangnya yang mementingkan kemanusiaan melebihi material. Walaupun watak-wataknya orang biasa tetapi dapat menggambarkan hidup bermasyarakat dan mengajak pembaca lebih bersimpati kepada ramai wanita malang yang tidak berdaya dan perlu dilindungi. Ruang untuk mereka bergerak bebas agak terbatas. Jika ada pun seperti yang mempunyai kedudukan yang tinggi seperti permaisuri digambarkan masih tidak mampu meletakkan kedudukannya lebih berkesan kerana nasibnya telah ditentukan oleh lelaki yang lebih dominan dalam kehidupan dan dalam plot cerita yang dihasilkan oleh mana-mana pengarang.

Setelah sekaliannya hadir, maka baginda pun menitahkan Tun Bijaya Sura minta Inderagiri kepada Betara. Maka Tun Bijaya Sura pun pergilah mengadap Betara Majapahit.

(Sulalatus Salatin, halaman 127)

WATAK-WATAK DARIPADA KALANGAN PEMBESAR-PEMBESAR NEGERI

Tun Fatimah

Tun Fatimah merupakan anak Bendahara Seri Maharaja dan saudara Tun Hassan Temenggung. Kejelitaannya dikatakan tiada tolok bandingannya pada ketika itu. Terdapat cadangan yang menyuruh bendahara mempersembahkan Tun Fatimah kepada Sultan Mahmud Syah. Namun cadangan itu ditolak oleh bendahara dengan alasan baginda tidak layak dijadikan menantunya. Tun Fatimah telah dikahwinkan oleh Bendahara Seri Maharaja dengan Tun Ali. Sultan Mahmud Syah yang dijemput ke majlis perkahwinan itu terpuakau dengan kecantikan Tun Fatimah. Baginda Sultan Mahmud Syah juga amat murka dengan bendahara kerana anak gadis yang begitu jelita tidak dipersembahkan

kepada baginda. Akhirnya, apabila timbul fitnah bahawa bendahara hendak menderhaka, baginda mengambil kesempatan fitnah tersebut untuk membalas dendamnya terhadap bendahara. Ayah Tun Fatimah, saudara kandungannya, ayah saudaranya dan suaminya Tun Ali telah dihukum bunuh. Tun Fatimah seterusnya diperisterikan oleh baginda.

Terlalu sekali elok rupanya, tiada cendalanya lagi, sedap manis panta pangus, seperti laut madu, bertasik susu, berpantaikan sakar, mukanya bercahaya berkilat-kilat seperti di bulan pada ketika cuaca.

(Sulalatus Salatin, halaman 250)

PUNCA PEMBUNUHAN BENDAHARA SERI MAHARAJA

Berpunca daripada keinginan Sultan Mahmud Syah ingin memperisterikan Tun Fatimah, Sultan Mahmud mencari helah untuk membalas dendam terhadap bendahara kerana bendahara tidak menunjukkan Tun Fatimah kepadanya sebelum Tun Fatimah dikahwinkan dengan Tun Ali. Akibatnya, apabila terdapat fitnah dibawa oleh Raja Mendaliar itu, Sultan Mahmud Syah tanpa menyiasat terlebih dahulu bertindak menjatuhkan hukuman bunuh ke atas bendahara dan seluruh keluarganya termasuk Tun Ali, iaitu suami Tun Fatimah. Pengkaji mendapati punca tragedi pembunuhan tersebut adalah berpunca daripada seorang wanita. Helen Vendler (Salina Siabu, 1991:59) berpendapat bahawa patriarki atau penguasaan lelaki terhadap wanita merupakan punca utama penderitaan terhadap wanita atau orang lain. Ini kerana, wanita merupakan manusia yang sentiasa ditindas atau dianiaya oleh sistem kuasa lelaki. Perjuangan yang dilakukan oleh Helen Vendler terhadap golongan wanita ini mempunyai matlamat iaitu untuk mewujudkan persamaan hak lelaki dan wanita.

Maka Sultan Mahmud Syah pun menyuruh memanggil Tun Sura Diraja dan Tun Indera Segara; setelah keduanya datang, maka dititahkan baginda membunuh Bendahara Seri Maharaja. Maka mereka keduanya pun pergilah dengan segala hamba raja.

(Sulalatus Salatin, halaman 257)

SEBAGAI RAJA PEREMPUAN MELAKA

Setelah Tun Fatimah diperisterikan oleh Sultan Mahmud Syah, beliau telah dilantik menjadi Raja Perempuan Melaka. Sultan Mahmud Syah sangat menyanyangi dan menyintai Tun Fatimah serta memberikan segala kemewahan kepada isteri yang sangat dicintainya itu. Tetapi bagi Tun Fatimah, tragedi menyayat hati yang menimpa

keluarganya akibat tindakan Sultan Melaka yang menjatuhkan hukuman bunuh terhadap seluruh ahli keluarganya bukan mudah untuk dilupakan atau dikikis dalam fikiran beliau. Sebab itulah sewaktu menduduki takhta sebagai Raja Perempuan Besar, Tun Fatimah senantiasa berduka dan sedih. Pengkaji mendapati Tun Fatimah telah memperjuangkan hak dan martabat serta memperkasakan wanita walaupun batinnya terseksa atau sedih. Tun Fatimah membuktikan dirinya bahawa seorang manusia yang tertekan dan dizalimi oleh institusi sosial dan budaya yang semuanya dibina dan diperintahkan oleh lelaki. Pengkaji juga mendapati bahawa wanita berhak memperjuangkan haknya terhadap lelaki kerana lelaki menganggap wanita merupakan insan yang lemah dalam pelbagai sudut. Menurut pendapat Ahmad Kamal Abdullah dan Siti Aisah Murad (2000:xi-xv) bahawa wacana feminis meliputi seluruh pembangunan karya yang memperkatakan ketidakseimbangan status wanita dan lelaki. Meneliti citra adalah melihat gambaran atau cerminan wanita dalam karya yang dihasilkan yang di dalamnya barangkali mempunyai gambaran wanita berjuang untuk menyamakan taraf mereka dengan kaum lelaki dan disebut feminisme itu. Helen Vendler (Salina Siabu, 1991:59) yang memperjuangkan untuk mewujudkan persamaan hak lelaki dan wanita.

Tun Fatimah jadi raja perempuan di dalam negeri Melaka, maka ia pun sangat percintaannya akan ayahnya Bendahara Seri Maharaja. Selama ia duduk dengan Sultan Mahmud jangankan ia tertawa, tersenyum pun tiada pernah

(Sulalatus Salatin, halaman 264)

TUN TEJA

Tun Teja ialah anak Bendahara Pahang, iaitu Bendahara Seri Amar Bangsa Diraja. Beliau ialah tunang Sultan Pahang, iaitu Sultan Abdul Jamal. Kecantikan Tun Teja ini terlalu masyhur hingga ke Melaka, dan menimbulkan keinginan Sultan Mahmud untuk memperisterikannya. Atas tipu helah yang dijalankan oleh Hang Nadim, Tun Teja telah dibawa lari ke Melaka dan dikahwini oleh Sultan Mahmud. Tun Teja memperoleh seorang zuriat hasil perkahwinannya dengan Sultan Mahmud Syah, iaitu Puteri Adma Dewi. Tun Teja merupakan seorang pakar membelah lada sulah. Namun demikian, beliau telah mendengar pujukan daripada Hang Nadim dan pelulut walaupun terlalu memilih.

Setelah Sultan Mahmud Syah mendengar khabar Seri Wak Raja itu, maka baginda pun inginkan rasanya akan anak Bendahara Pahang yang sangat baik paras dengan akasnya itu; sebab itulah dibuat orang pantun:

*Tun Teja Ratna Menggala,
Pandai membelah lada sulah:
Jikalau tuan tidak percaya,
Mari bersumpah kalam Allah.*

(Sulalatus Salatin, halaman 224-225)

MENUNJUKKAN KEBUASAN NAFSU SEORANG RAJA

Perkara ini jelas menunjukkan baginda sultan tidak dapat berfikir secara waras kerana kerasionalan baginda dikaburi oleh nafsu untuk memiliki gadis ini padahal Raja Pahang berasal daripada rumpun keturunan Raja Melaka juga. Lebih penting lagi, Sultan Mahmud sendiri telah menabalkan Sultan Abdul Jamal yang merupakan tunang Tun Teja.

Akhirnya Hang Nadim sanggup melaksanakan tugas melarikan Tun Teja dari Pahang. Dengan mempergunakan wanita pelulut dan sejenis ubat lulut, Tun Teja telah dapat dipujuk oleh wanita pelulut itu untuk mengikut Hang Nadim. Pujuknya bertolak daripada hakikat kejelitaan Tun Teja yang tiada tolok bandingannya pada masa itu. Menurut wanita pelulut kepada Tun Teja, kejelitaan yang dimiliki oleh Tun Teja hanya setaraf dengan Raja Melaka yang merupakan raja yang lebih besar martabatnya berbanding dengan Raja Pahang. Lagipun sekiranya Tun Teja berkahwin dengan Sultan Mahmud Syah, beliau akan menjadi Raja Perempuan Melaka berbanding dengan mengahwini Sultan Pahang, beliau terpaksa bersedu. Tun Teja yang tertawan dengan kata-kata tersebut bersetuju untuk mengikut Hang Nadim lari ke Melaka. Pengkaji mendapati bahawa lelaki sanggup melakukan apa sahaja untuk mengikut kemahuan tuntutan nafsunya. Dengan contoh di atas, jelas sekali menggambarkan bahawa seorang raja telah bertindak di luar batasan manusia normal sehingga sanggup bermusuhan kerana seorang wanita. Menurut Ng pula (Zalila Sharif, 2003:12), berbagai-bagai analisis dibuat untuk mengkaji sebab dan musabab atau agen-agen yang menyebabkan wanita tertindas. Manakala bagi pendapat golongan Marxis bahawa untuk mengelakkan daripada penindasan terus berlaku, perlulah disusun semula agenda perubahan ekonomi.

*Maka bersumpah baginda, "Barang siapa membawa anak Bendahara Pahang itu ke mari,
apa yang dikehendakinya kita anugerahi akan dia; umpamanya jika ia hendakkan sekerat
kerajaan kita sekalipun kita anugerahkan; dan apa pun dosanya tiada kita bunuh.*

(Sulalatus Salatin, halaman 225)

PUNCA TERCETUSNYA PERMUSUHAN

Berpunca daripada Tun Teja, didapati bahawa dua buah negeri yang berjiran dan diketuai oleh raja yang berasal daripada rumpun keturunan yang sama bermusuhan disebabkan sifat seorang pemimpin yang tamak serta tidak dapat mengawal nafsunya. Kesan daripada tindakan Tun Teja lari ke Melaka membawa kepada renggangnya hubungan Melaka dengan Pahang dan akhirnya kerana tidak tahan menanggung malu, Sultan Abdul Jamal telah turun daripada takhta pemerintahan negeri Pahang. Hubungan kekeluargaan yang erat di antara Melaka dengan Pahang akhirnya membawa persengketaan atau pembunuhan. Sultan Abdul Jamal sangat murka kerana tunangnya dibawa lari. Baginda berusaha mengejar jong yang membawa lari Tun Teja sehingga tiba di Pulau Keban angkatan Pahang menyerang jong Nakhoda Saiyid Ahmad. Hang Nadim terkenal sebagai seorang hulubalang yang mahir dalam memanah berjaya menghalang hulubalang Pahang daripada terus mendekati jong mereka. Jong Nakhoda Saiyid Ahmad belayar terus ke laut setelah turun angin besar. Perahu-perahu angkatan Pahang tidak dapat mengejar hingga ke lautan kerana ombak besar.

Sultan Abdul Jamal tersangat murka. Dengan menunggang gajahnya, terus dilanggar balairung istana baginda. Tindakan tersebut bagi menunjukkan hasrat hati baginda hendak menyerang istana Melaka. Daripada tindakan yang dilakukan Sultan Abdul Jamal ini jelas menunjukkan bahawa baginda sangat marah dan menyimpan perasaan dendam terhadap Sultan Mahmud Syah kerana "merampas" tunangnya. Bagi seorang lelaki, tindakan Sultan Mahmud Syah benar-benar mencabar kelelakiannya.

Perbuatan Sultan Abdul Jamal telah sampai ke pengetahuan Sultan Mahmud. Perbuatan Sultan Abdul Jamal tidak dibiarkan begitu sahaja. Sebaliknya Sultan Mahmud berhasrat "mengajar" perbuatan Sultan Pahang itu. Ini kerana tindakan Sultan Abdul Jamal itu dapat digolongkan sebagai perbuatan menderhaka terhadap sultan Melaka kerana Pahang merupakan salah sebuah negeri jajahan takluk Melaka. Pengkaji mendapati bahawa kerana berkehendakkan seorang wanita, kedua-dua buah negeri yang bersahabat baik sanggup bermusuhan. Ini kerana masing-masing ego dan tidak mahu mengalah di antara satu sama lain. Mengikut pendapat Umar Junus (1986:3) bahawa pengarang menggunakan karya sastera untuk meluahkan pemikirannya kepada khalayak yang berlandaskan fungsi-fungsinya. Pendekatan sosiologikal memang menekankan aspek ajaran-ajaran sosial, iaitu karya tersebut ingin mengajar bagaimana hendak menjadi seorang rakyat yang berguna, manusia yang sensitif terhadap tugas kemasyarakatan, bertanggungjawab dan sedia berjuang demi kepentingan bersama.

Adapun segala kelengkapan Pahang yang mengikuti Laksamana itu pun kembalilah ke Pahang, mengadap Sultan Abdul Jamal; maka segala perihal ehwal semuanya dipersembahkan kepada baginda Sultan Pahang, baginda pun terlalu murka, seperti ular berbelit-belit sendirinya.

(Sulalatus Salatin, halaman 225)

WATAK-WATAK DAYANG DAN GUNDIK RAJA

Tukang Pelulut

Tukang pelulut adalah seorang tukang urut tukang pelulut, iaitu seorang hamba kepada Datuk Bendahara. Watak tukang pelulut ini merupakan dalang kepada peristiwa Tun Teja dilarikan oleh Hang Nadim ke Melaka. Beliau merupakan orang bertanggungjawab yang telah mempengaruhi Tun Teja agar mengikut Hang Nadim lari ke Melaka.

Kalikian maka lalu seorang perempuan tua pelulut; maka oleh Hang Nadim dipanggilnya. Maka si pelulut itu pun datang, pun berlulutlah padanya.

(Sulalatus Salatin, halaman 225)

MEMPENGARUHI TUN TEJA LARI KE MELAKA

Si pelulut berjaya menggunakan kepakarannya dalam memujuk Tun Teja supaya lari mengikut Hang Nadim ke Melaka. Ini kerana beliau telah disogok oleh Hang Nadim dengan emas dan pakaian-pakaian yang cantik agar mempengaruhi Tun Teja mengikut Hang Nadim ke Melaka. Pengkaji mendapati bahawa golongan wanita mudah terpedaya dengan kata-kata atau harta benda seperti Tun Teja dan Pelulut. Tun Teja telah mendengar kata-kata manis daripada pelulut sehinggakan setuju lari ke Melaka mengikut Hang Nadim. Manakala pelulut sanggup melakukan apa sahaja kerana telah diberikan emas dan pakaian-pakaian yang cantik oleh Hang Nadim. Menurut pendapat daripada Mana Sikana (Mana Sikana, 2004:111), bahawa watak-watak hendaklah menggambarkan sifat individu, personal dan berperibadi seperti yang telah ditentukan oleh masyarakatnya. Alam sekeliling atau persekitaran juga menentukan aspek perwatakan. Watak itu pula mesti disediakan dengan sesuatu perjuangan dan matlamat yang ditentukan pula oleh proses ekonomi, sosial, industri dan politik.

Setelah dilihat oleh pelulut itu orang sunyi, berkatalah si pelulut itu pada Tun Teja, "Sayangnya sahaya melihat rupa tuan, terlalu baik parasnya ini akan berlakikan raja ini;

jikalau raja yang besar lagi alangkah baiknya?" maka kata Tun Teja, "Siapa pula raja besar daripada raja Pahang ini?" maka kata pelulut itu, "Raja Melaka raja besar daripada raja Pahang ini, lagi dengan baik parasnya."

(Sulalatus Salatin, halaman 226)

PUNCA PERMUSUHAN MELAKA-PAHANG

Dengan tindakannya mempengaruhi Tun Teja lari ke Melaka telah menyebabkan berlakunya permusuhan di antara dua buah negeri yang sebelum ini bersahabat baik. Ini kerana Tun Teja merupakan tunang kepada Sultan Pahang iaitu Sultan Abdul Jamal. Sultan Abdul Jamal begitu marah dan berdendam kepada Sultan Melaka kerana merampas tunangnya. Ini kerana setelah menyedari Tun Teja dibawa lari oleh Hang Nadim, Sultan Abdul Jamal begitu marah dan segera menyiapkan perahu dan kelengkapan kerana ingin merampas kembali Tun Teja sehinggakan berlakunya satu pertempuran yang hebat di antara pahlawan Pahang dengan orang-orang Hang Nadim. Ramai pahlawan Pahang telah terkorban dalam pertempuran tersebut. Pengkaji mendapati bahawa wanita juga mempunyai peranan yang besar dalam masyarakat. Ini adalah disebabkan oleh seorang wanita, kedua-dua buah negara yang bersahabat baik bersengketa. Maggie Hummm (Zalila Sharif, 2003:12-22) mengatakan bahawa feminis sebagai golongan yang meletakkan wanita sebagai tumpuan utama dan mempunyai kedudukan yang tinggi dalam persepsi, kajian dan iltizamnya.

Setelah Sultan Abdul Jamal mendengar kata orang itu, maka pada sangka baginda ialah yang dibawa Hang Nadim itu Tun Teja. Maka baginda pun terlalu murka, dan menyuruh segera berengkap perahu, akan mengikut Hang Nadim; dengan sesaat itu juga lengkap sepuluh buah perahu. Maka Sultan Abdul Jamal sendiri pergi mengikut Hang Nadim. Maka segala hulubalang masing-masing dengan perahunya pergi itu bersegera-segera.

(Sulalatus Salatin, halaman 229)

DAYANG-DAYANG ISTANA

Dalam teks *Sulalatus Salatin*, pengarang tidak memberikan nama yang khusus kepada dayang istana kecuali dengan nama 'dayang' sahaja. Pengarang berjaya mengaitkan dayang istana juga banyak memberi sumbangan dalam perkembangan jalan cerita daripada teks *Sulalatus Salatin*.

Syhadan berapa lamanya maka datanglah hujjatu'l balighat akan Hang Tuah; maka ada seorang dayang-dayang raja, orang yang keluar masuk, bukan orang tetap di dalam, bermukah dengan Hang Tuah.

(Sulalatus Salatin, halaman 130)

TRAGEDI PEMBUNUHAN SIDI ASMA YAUMI'D-DIN DAN SULTAN MALIKU'L-MANSUR DITAWAN

Berpunca daripada salah seorang dayang istana Sultan Maliku't-Tahir yang diambil oleh Sultan Maliku'l-Mansur tanpa kebenaran (ketika itu Sultan Maliku't-Tahir ditawan oleh Raja Syahrin Nuwi). Akibatnya, Sultan Maliku'l-Mansur ditawan dan dibawa ke Manjong. Manakala orang kanannya iaitu Sidi Asma Yaumi'd-Din dibunuh. Kepalanya dipenggal daripada badan, namun begitu kepalanya tetap setia dan enggan berpisah daripada 'tuannya'. Pengkaji mendapati bahawa begitu kuatnya peranan seorang wanita sehinggakan dua orang adik beradik sanggup bermusuhan kerana berebut seorang dayang istana. Maggie Hummm (Zalila Sharif, 2003:12-22) mengatakan bahawa feminis sebagai golongan yang meletakkan wanita sebagai tumpuan utama dan mempunyai kedudukan yang tinggi dalam perspektif, kajian dan iltizamnya.

Maka oleh Sultan Maliku'l-Mansur digagahinya juga dirinya berangkat mengelilingi negeri Pasai itu, lalu masuk istana Sultan Maliku't-Tahir. Maka baginda pun berahi akan seorang perempuan dayang-dayang kakanda baginda, lalu diambilnya dibawa ke Semundra.maka baginda bersabda kepada Sidi Asma Yaumi'd-Din, "Hei bapaku, bahawa aku kedatangan suatu pekerjaan yang musykil dan hilanglah budi-bicaraku, kerana aku terkena oleh hawa nafsuku, maka binasalah aku oleh pekerjaan aku, sebab tiada terkuasai hawa nafsuku." Maka sembah Sidi Sama Yaumi'd-Din, "Telah berlakulah hukum Allah atas segala makhluknya."

(Sulalatus Salatin, halaman 63)

TRAGEDI HANG TUAH DIHUKUM BUNUH OLEH SULTAN MAHMUD SYAH

Hang Tuah difitnah dengan seorang dayang istana. Akibatnya, Hang Tuah dijatuhi hukuman bunuh. Walaupun Hang Tuah dijatuhi hukuman bunuh, tetapi beliau telah disembunyikan oleh Seri Nara Diraja. Walaupun Hang Tuah diselamatkan oleh Seri Nara Diraja tetapi Hang Tuah menderita kerana dipasung oleh Seri Nara Diraja. Kesan daripada hukuman ke atas Hang Tuah yang tidak berdosa itu, menyebabkan Hang Kasturi telah mengamuk dan menderhaka kerana ingin menuntut bela di atas kematian sahabat karibnya itu. Melaka telah menjadi huru hara akibat amukan Hang Kasturi. Ramai hulubalang Melaka terbunuh ketika cuba menghalang amukan Hang Kasturi tersebut. Akhirnya Hang Kasturi berjaya dibunuh oleh Hang Tuah sendiri, yang sebelum itu berlaku pertarungan yang sengit antara kedua-dua belah pihak. Pengkaji mendapati bahawa seorang raja sendiri mendengar kata-kata fitnah daripada seorang wanita walaupun orang yang difitnah itu seorang yang banyak berjasa kepada raja, rakyat, dan negeri

Melaka sendiri. Menurut pendapat Mana Sikana (Mana Sikana, 2004:111) bahawa watak mesti disediakan dengan sesuatu perjuangan dan matlamat yang ditentukan pula oleh proses ekonomi, sosial, industri dan politik. Identifikasi dan pengembangan perwatakan harus akur dengan norma-norma yang ditradisikan oleh masyarakatnya.

Syahadan berapa lamanya maka datanglah hujjatu' balighat akan Hang Tuah; maka ada seorang dayang-dayang raja, orang yang keluar masuk, bukan orang yang tetap di dalam, bermukah dengan Hang Tuah. Maka diketahui oleh Sultan Mansur Syah; baginda pun terlalu murka. Hang Tuah disuruh baginda bunuh kepada Seri Nara diraja.

(*Sulalatus Salatin*, halaman 130)

WATAK-WATAK RAKYAT BIASA YANG MERDEKA

Wan Empuk dan Wan Malini

Wan Empuk dan Wan Malini merupakan dua adik beradik yang tinggal di Bukit Si Guntang yang terletak di Negeri Palembang. Status mereka berdua merupakan janda dan pekerjaan mereka berdua ialah berhuma padi. Kawasan huma padinya diceritakan terlalu luas.

... Adalah dalam sungai itu ada satu bukit bernama Bukit Si Guntang di hulunya Gunung Mahamiru, di daratnya ada satu padang bernama Padang Penjaringan. Maka ada dua orang perempuan balu berhuma padi, terlalu luas humanya..

(*Sulalatus Salatin*, halaman 19)

MELIHAT KEHEBATAN KETURUNAN RAJA SURAN

Pada suatu malam, Wan Empuk dan Wan Malini melihat sesuatu yang tidak pernah dilihatnya sebelum ini iaitu "bernyala seperti api". Ini kerana ladang perhumaan mereka telah bertukar "wajah" disebabkan kebesaran dan kehebatan keturunan Raja Suran. Contohnya buah padi telah bertukar menjadi emas, daun padi bertukar menjadi perak, batang padi bertukar menjadi tembaga suasa dan tanah di kawasan perhumaan itu bertukar warna keemasan. Pengkaji mendapati bahawa faktor keadaan yang memungkinkan perkara tersebut terjadi. Ini kerana manusia biasa tidak akan dapat melihat atau mengalami kejadian aneh atau pelik ini. Menurut Mana Sikana (Mana Sikana, 2004:111) bahawa watak-watak hendaklah menggambarkan sifat individu, personal dan berperibadi seperti yang telah ditentukan oleh masyarakatnya. Alam sekeliling atau persekitaran juga menentukan aspek perwatakan.

Setelah hari siang maka keduanya pun bangunlah; maka kata Wan Empuk kepada Wan Malini, "Mari kita lihat, apa yang terang bercahaya di Bukit Si Guntang semalam itu." Maka kata Wan Malini, "Marilah". Maka keduanya basuh muka dan makan sirih lalu turun berjalan. Maka dilihatnya padinya berbuah emas, berdaunkan perak dan berbatangkan suasa. Maka kata Wan Empuk, "Yang bercahaya semalam rupanya padi kita ini berbuah emas, berdaunkan perak dan batangnya suasa ini". Maka sahut Wan Malini, "Beta pandang semalam di atas Bukit Si Guntang itu, bukannya padi huma kita ini". Maka keduanya naiklah ke Bukit Si Guntang itu. Maka dilihatnya tanah negara bukit itu menjadi seperti warna keemas-emasan; maka datang sekarang tanah itu diceritakan orang seperti emas juga.

(Sulalatus Salatin, halaman 20)

MEMELIHARA KETIGA-TIGA KETURUNAN RAJA SURAN

Setelah Wan Empuk dan Wan Malini mendengar keterangan daripada ketiga-tiga putera Raja Suran tersebut, maka mereka berdua telah memelihara ketiga-tiga keturunan Raja Suran tersebut. Pengkaji mendapati bahawa setiap wanita mempunyai naluri keibuan. Ini kerana Wan Empuk dan Wan Malini telah memelihara ketiga-tiga keturunan Raja Suran. Mengikut kajian yang dilakukan oleh Khadijah Muhammad (1969:32), bahawa wanita Melayu hidup dekat dengan rumah tangga. Sebelum kahwin mereka taat kepada ibu bapa, menolong memasak, berkemas, dan menjaga rumah tangga. Setelah dewasa dan berumah tangga mereka menjadi isteri dan ibu yang baik, dan di samping menjaga anak-anak dan suami juga menolong kerja di sawah dan di ladang.

Maka Wan Empuk dan Wan Malini pun percayalah akan kata orang muda itu, serta dengan sukacitanya, ketiga anak raja itu dibawanya kembali ke rumahnya. Maka ketiga baginda bersaudara pun duduklah dipeliharakan oleh Wan Empuk dan Wan Malini

(Sulalatus Salatin, halaman 22)

ISTERI TUN BIAJID

Isteri Tun Biajid tidak diberikan nama oleh pengarang, hanya diperkenalkan oleh pengarang dengan nama 'isteri Tun Biajid' sahaja. Isteri Tun Biajid merupakan watak wanita yang digambarkan telah berlaku curang terhadap suaminya.

Sekali persetua Sultan Mahmud Syah bermain dengan isteri Tun Biajid, anak Laksamana Hang Tuah;

(Sulalatus Salatin, halaman 193)

Seorang Isteri Yang Tidak Setia

Isteri Tun Biajid diceritakan oleh pengarang mempunyai sifat yang bukan dimiliki oleh seorang wanita Melayu. Ini kerana beliau telah curang terhadap suaminya iaitu Tun Biajid. Beliau telah berzina dengan Sultan Mahmud Syah yang merupakan Sultan Melaka pada ketika itu. Beliau telah berzina dengan Sultan Mahmud Syah ketika suaminya Tun Biajid pergi berdagang. Pengkaji mendapati bahawa wanita sanggup melakukan apa sahaja kerana menurut kata hati dan tuntutan nafsu syaitannya. Ini kerana apabila nafsu menguasai diri, maka wanita tersebut sanggup berlaku curang terhadap suaminya. Virginia Woolf (Ahmad Kamal Abdullah dan Siti Aisah Murad, 2000:20) yang menyelami lapisan di bawah sedar wanita untuk mendedahkan tekanan-tekanan hidup mereka untuk melaksanakan peranan mereka sebagai ibu, isteri, kakak atau untuk yang tidak berumah tangga sebagai kekasih ataupun sahabat. Memang amat rumit bagi pembaca untuk merumuskan watak wanita, yang mana jahat dan yang mana baik dalam novel-novel Woolf kerana manusia adalah insan yang cukup kompleks. Menurut Woolf, bahawa kemesraan yang bermakna antara kaum wanita sukar ditemui dalam karya-karya yang ditulis oleh kaum lelaki.

Sekali persetua Sultan Mahmud Syah bermain dengan isteri Tun Biajid, anak Laksamana Hang Tuah; pada tatkala itu Tun Biajid tiada di rumah, pergi ke Merba, kerana Merba pegangannya"

(Sulalatus Salatin, halaman 193)

MENUNJUKKAN KETAATAN RAKYAT KEPADA RAJA

Walaupun Tun Biajid mengetahui Sultan Mahmud telah berzina dengan isterinya, namun beliau tidak berbuat apa-apa kerana beliau tetap setia dan tidak mahu menjadi seorang rakyat yang derhaka. Bagi Tun Biajid, jika Sultan Mahmud Syah bukan rajanya, beliau telah membunuh kerana telah berzina dengan isterinya. Pengkaji mendapati bahawa orang Melayu zaman dahulu begitu taat akan rajanya. Ketaatan rakyat terhadap raja yang memang tiada tolok bandingnya walaupun raja tersebut mencemarkan maruahnyanya. Michel Zerafta (M. Zainuddin Fananie, 2002:133) berpendapat bahawa bentuk dan isi karya sastera sebenarnya memang lebih banyak diambil daripada fenomena sosial dibandingkan dengan seni yang lain, kecuali filem. Dalam hal ini, karya-karya mempunyai suatu fungsi penyampaian dalam pengertian mencakupi aspek-aspek kehidupan sosial, ekonomi, atau pun budaya.

Maka Tun Biajid pun tahu akan Sultan Mahmud bermain dengan isterinya itu; jikalau hendak dibunuhnya pada masa itu dapat, kerana tiada berapa orang yang mengiringkan baginda; daripada ia hamba Melayu, tiada ia mahu mengubahkan setianya, sekadar lembingnya ditimang-timangnya

(Sulalatus Salatin, halaman 193)

KESIMPULAN

Watak wanita tetap merupakan suatu keperluan yang melengkapinya dalam Teks *Sulalatus Salatin* untuk menguatkan lagi jalan cerita. Tetapi kehidupan mereka dalam sistem tradisional terbatas kepada satu fungsi sahaja iaitu melahirkan anak, dengan peranan sebagai isteri dan ibu. Wanita dijadikan oleh sistem ini sebagai makhluk yang menyerah diri keadaan, ditakluki dan diperbodohkan.

Terdapat tiga kesimpulan yang boleh dibuat mengenai watak dan peranan wanita. Pertama, jantina memainkan peranan penting untuk menentukan watak dan peranan seseorang wanita. Bagaimanapun, aktiviti-aktiviti yang dilakukan oleh seseorang wanita dalam konteks budaya istana juga mempengaruhi bagaimana dan sejauh mana wanita itu dapat mengembangkan wataknya. Kedua, wanita bukanlah satu kelompok yang terdiri daripada beberapa sub-kategori yang eksklusif. Sebaliknya, wanita di zaman tradisional memperlihatkan darjah-darjah keperempuanan yang berbeza-beza dan yang bergantung kepada faktor-faktor seperti umur, status sosial dan kuasa. Berdasarkan umur, wanita boleh dikategorikan kepada budak perempuan, gadis dan perempuan tua. Berdasarkan status sosial pula terdapat wanita kampung, orang suruhan, tuan puteri dan permaisuri, dan berdasarkan faktor kuasa, wanita boleh dibahagikan kepada wanita biasa dan raja perempuan. Akhir sekali ialah tanggapan bahawa wanita itu mulia dan berkuasa kepada satu pihak dan hina serta merbahaya kepada satu pihak yang lain berkait rapat dengan tanggapan orang Melayu pada masa itu terhadap kuasa itu sendiri. Orang Melayu percaya bahawa kuasa tertumpu pada raja tetapi boleh juga 'mengalir' kepada orang lain sekiranya mereka berbakti dan taat kepadanya. Wanita seperti lelaki mampu 'menerima' kuasa itu. Bagaimanapun, sekiranya wanita memiliki terlalu banyak kuasa, ia dipercayai merbahaya dan mengancam kewibawaan kaum lelaki. Kepercayaan ini bukan sahaja mempengaruhi konstruksi gender dalam masyarakat Melayu tradisional tetapi juga mendasari sikap rasa berbelah bagi terhadap sesuatu orang lelaki terhadap wanita dalam masyarakat berkenaan.

BIBLIOGRAFI

- A. Samad Ahmad (pngrs), 2000. *Sulalatus Salatin*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- A. Wahab Ali, 1989. *Imej Manusia Dalam Sastera*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Abdul Ishak et.al, 1991. *Salah Asuhan, Panduan Ulangkaji Komprehensif*. Kuala Lumpur: Cahaya Pantai Publishing (M) Sdn. Bhd.
- Ahmad Kamal Abdullah & Siti Aisah Murad, 2000. *Citra Wanita dalam Sastera Melayu 1930-1990*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ali Ahmad, 1987. *Karya-Karya Sastera Bercorak Sejarah*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Drs. Peter Salim; M.A, 2000. *Modern English Press*. Jakarta: Saim's Ninth Collegiate English-Indonesian Dictionary.
- Faridah Ibrahim, 1995. *Sastera Sejarah Interpretasi dan Penilaian*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Hashim Awang, 1991. *Novel Hikayat, Struktur Penceritaan Melayu*. Selangor: Penerbit Fajar Bakti Sdn. Bhd.
- Ivor H.Evans, 1981. *Brewer's Dictionary of Phrase and Fable, Revised Edition*. London: Cansell Publishers LTD.
- Kamus Dewan Edisi Keempat*, 2005. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kartini Hassan Basri dan Faridah Ibrahim, 1999. *Watak dan Peranan dalam Sastera Moden*. Kuala Lumpur: Pustaka Salam.
- Khadijah Muhammad, 1969. *Wanita Melayu dan Pekerjaan - Satu Kajian Tentang Penyertaan Melayu di dalam Bidang Pekerjaan dan Pengaruhnya ke Atas Keluarga*. Tesis yang tidak diterbitkan.
- M. Zainuddin Fananie, 2002. *Telaah Sastera*. Surakarta: Universitas Muhammadiyah Surakarta.
- Mana Sikana, 1998. *Teori dan Pendekatan Kritikan Sastera Moden*. Shah Alam: Penerbit Fajar Bakti Sdn. Bhd.
- Mana Sikana, 2004. *Membina Keunggulan Tradisi Sastera*. Singapura: Pustaka Nasional Pte Ltd.
- Mat Nor Hussin et.al, 2000. *Kajian Teks Melayu Klasik Terpilih*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd.
- Mohd Yusof Hasan, 1995. *Penghayatan Fiksyen Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Mohd Pauzi Mahmad, 1998. *Ulaskan dan Kajian Kesusasteraan Melayu STPM, Warna Sari Sastera Melayu Moden*. Selangor: Eatview Publications Sdn. Bhd.
- Moi Toril, 1986. *Representation of Patriarchy: Sexuality and Epistemology In Friend's Dore Dalam Faminis Review*. New York: Methnen.
- Moi Toril, 1987. *French Feminist Through, A Reader*. New York: Basil Black Well Ltd.
- Panuti Sudjiman, 1984. *Kamus Istilah Sastera*. Jakarta: Penerbit P.T. Gramuda.
- Rahman Shaari, 1988. *Kritikan Sastera Melayu, Pendekatan dan Pemikiran*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Rosnah Baharudin, 2005. *Wacana Wanita Melayu dan Sastera*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Salina Siabu, 1991. "Teori feminisme: Menilai Gejala Kejantanan Dalam Kesusasteraan". *Dewan Sastera*, Disember.
- Shamsuddin Othman, 2006. *Hala Tuju Bahasa dan Kesusasteraan Melayu dalam Wahana Pendidikan Nasional dalam Buku Persuratan dan Peradaban Nasional*. Kuala Lumpur: Persatuan Penulis Nasional Malaysia (PENA).
- Sohaimi Abdul Aziz, 2003. *Teori dan Kritikan Sastera Modenisme, Pascamodenisme, Pascakolonialisme*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.
- Umar Junus, 1986. *Sosiologi Sastera, Persoalan Teori dan Metode*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, Kementerian Pelajaran Malaysia.
- Yusoff Iskandar dan Abdul Rahman Kaeh, 1978. *Sejarah Melayu Satu Perbincangan Kritis dari Pelbagai Bidang*. Kuala Lumpur: H.E.B.
- Showalter Elaine, 1979. *Towards a Feminist Poetics dalam Mary Jacobs (ed): Women Writing and Writing About Women*. London: Croom Helm.
- Zaidatul Azma Zainon Hamzah, 2004. *Pemahaman dan Penghayatan Sulalatus Salatin untuk STPM*. Kuala Lumpur: Penerbit Elman.
- Zalila Sharif, 2003. *Feminisme dalam Kesusasteraan Malaysia dan Asia Tenggara*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Latihan Ilmiah

Helen Anak Biden, 2003. *Nilai-Nilai Murni Dalam Penghayatan Novel Terminal Tiga Serta Kaitannya Dengan Sahsiah Pelajar*. Sarjana Muda yang tidak diterbitkan. Tanjung Malim: Universiti Pendidikan Sultan Idris.

Siti Zaharah Bt Ahmad, 2002. *Analisis Penanda Wacana Dalam Teks Klasik Berdasarkan Teks Sulalatus Salatin*. Sarjana Muda yang tidak diterbitkan. Tanjung Malim: Universiti Pendidikan Sultan Idris.